

ТВОРЧІСТЬ – НАУКА – МАЙБУТНЄ ДЕВ'ЯТЕ ЗІБРАННЯ АВТОРСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСОРА АНАТОЛІЯ ФУРМАНА

15 травня 2009 року в місті Києві, у стінах академічного ліцею №157, відбулося Дев'яте зібрання наукової школи професора Анатолія Фурмана, що узагальнило кількарічні онто-змістові та оргдіяльнісні напрацювання колективу дослідників-однодумців у розробці тематичного проекту “Методологічний портрет наукової школи четвертого покоління” та окреслило перспективні напрямки розвитку прогресуючої соціогуманітарної думки. У рамках підготовки цього засідання раніше було проведено низку наукових – як академічних, так і суто прикладних – заходів (конференції, семінари, тренінги, ігри), головними серед яких стали чотири методологічних сесії, що мали свої мету, завдання, тематику виступів і дискусій та прогнозований результат й поетапно вносили ясність у те, якою за функціями, ознаками і формозмістовим наповненням має бути наукова школа четвертого покоління і психокультура соціогуманітарного знання зокрема. Головуючим на сесіях був засновник школи проф. А.В. Фурман.

Перша методологічна сесія відбулася 9–11 січня 2008 року в РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) й тематично була присвячена *проблемі категоріальної системи сучасної психології* та імовірним шляхам її розв'язання. Її мета – моделювання колективної мислєдіяльності та групової мислєкомунікації, а також оргігрове створення ситуацій професійного методологування; **завдання:**

- 1) виявити рівень методологічної грамотності викладачів, аспірантів та пошукувачів кафедри психології та НДЦ інноваційно-психологічних досліджень;
- 2) долучити кожного учасника до ефективної методологічної роботи проблемно-модульного змісту;
- 3) виробити єдиний методологічний підхід у проведенні психолого-педагогічних досліджень;
- 4) окреслити перспективи розвитку професійного методологування як рефлексивної метадіяльності.

У вступному слові доктор психологічних наук, професор, академік АПН України Т.С. Яценко зазначила виняткову актуальність понятійно-категоріального ладу сучасної психології, що стався на відомих досягненнях світової наукової думки, зокрема й психоаналізу як самобутньої течії глибинного пізнання внутрішнього світу людини у єдності її несвідомих і свідомих, раціональних та ірраціональних, суб'єктивних і об'єктивних, статичних і динамічних детермінант, форм, механізмів. Проте час вимагає більш детальних і водночас міждисциплінарних як теоретико-методологічних досліджень, так і практико-орієнтованих –

психодіагностичних, психокорекційних, психотерапевтичних, над чим, власне, й працює наша наукова школа, – зазначила Тамара Семенівна.

У своїй головній доповіді лідер школи професор А.В. Фурман окреслив контури *категоріальної системи сьогочасної психології* як однієї із фундаментальних проблем соціогуманітарного пізнання, обґрунтував введення в теоретичний дискурс поняття “категоріогенез”, виокреслив та проаналізував етапи цього специфічно мисленнєвого генезу, висвітлив питання розвитку понять в онтогенезі й, спираючись на фундаментальні напрацювання Л.В. Виготського, описав п'ять етапів розвитку понять на шляху особистісного розвитку людини від народження до зрілого віку, точніше до тих досягнень Акме, що характеризують її соціальну компетентність і мудрість. Далі, здійснивши подвійний рефлексивний огляд актуалізованого проблемно-предметного поля пізнання, а саме, з одного боку, осягнення структури наукового поняття як форми мислення (зміст, обсяг, значення, смисл), з іншого – методологічної структури будь-якої категорії, за концепцією Г.П. Щедровицького (знання або мови, об'єкт, операції або дії, поняття у його структурно-функціональній повноті), дослідник детально зупинився на з'ясуванні інваріантів застосування *категорій як засобів мислення, мислєдіяння і професійного методологування*, дав авторське визначення категорії, виходячи із формули функціональної залежності низки її засадничих параметрів (ознак), а також запропонував до теоретичного

використання базові методології категорійної сфери: 1) категорії як світоглядні універсалії, зміст яких відображає найфундаментальніші зв'язки і відношення як об'єктивної реальності, так і дійсності пізнання, мислення; 2) категоріальний аналіз – наймогутніший засіб постановки та розв'язання проблем і задач; 3) категоризація – це мисленнєва процедура, спрямована на формування категорій як найзагальніших понять, що фіксують межовий результат абстрагування від предметів та їх особливих ознак; 4) категорії – це також універсалії культури, що забезпечують розуміння світу і людини в ньому, відіграють роль своєрідного мисленнєвого інструменту, задаючи у свідомості єдину систему координат у сприйнятті явищ дійсності.

Насамкінець Анатолій Васильович окреслив перспективи оновлення категоріальної системи як осередка теоретичної психології, вказавши принаймні на чотири магістральні шляхи розв'язання піднятої проблеми:

перший – розроблення теоретичних систем науково-психологічного, філософсько-психологічного, соціально-психологічного, психолого-педагогічного та інших типів, що центруються на певному категоріальному рівні руху-перебігу думки;

другий – продукування цілісного набору мислесхем і категорійних матриць засобами професійного методологування (чинна наукова школа);

третій – створення методологічних план-карт дослідження (ідея Г.П. Щедровицького), що уможлиблюють нові наукові дисципліни і є окремою версією категорійно збагачених наукових програм (приклади впровадження ідеї зrealізовані А.В. Фурманом, О.Є. Гуменюк, А.Н. Гіряком);

четвертий – конструювання категоріальних таблиць різної конфігурації, складності, вимірності (взірцем тут є досвід подання категоріальної системи теоретичної психології, здійснений російськими науковцями А.В. Петровським, В.А. Петровським та М.Г. Ярошевським).

У ході роботи першої триденної сесії було заслухано 14 доповідей (до 25 хв), і в результаті спільної мислєдїяльностї з обговорення кожної доповіді (до 45 хв) створено 15 мислесхем, що виявляють нові напрямки уможливлення психологічного пізнання та істотно збагачують методологічний інструментарій теоретичної психології. Тематика доповідей-дискусій була такою: “Методологічні проблеми визначення цілей і змісту навчання студентів за спеціальністю “Соціальна педагогіка”” (к. психол. н., доц. **В.О. Логінов**), “Категорія несвідомого в дослідженні статичних і динамічних характеристик психіки” (к. психол. н., доц. **Б.Б. Іваненко**), “Методологічна план-карта дослідження інноваційно-психологічного клімату освітнього закладу” (к. психол. н., ст. наук. сп., доц. **О.Є. Гуменюк**), “Категоріальний апарат аксіосфери та його рефлексивна

проекція у теоретичну психологію” (наук. сп. **А.А. Фурман**), “Методологічний зміст програми “Школа самоствердження” та її експериментальна реалізація” (директор експерим. ЗОШ №43 м. Донецька **Н.Є. Ситнікова**), “Методологічний аналіз теорій агресивної поведінки” (ст. викл. **А.В. Кірейчев**), “Аналіз методологем у створенні навчально-книжкових комплексів дисциплін” (аспірантка **Г.С. Гіряк**), “Методологічні підходи до вивчення самосвідомості особистості” (аспірантка **С.В. Кучеренко**), “Теоретико-методологічне підґрунтя психологічного пізнання емоційно-вольової сфери особистості” (аспірантка **О.О. Мойсєєва**), “Методологічні проблеми дослідження мотивації вдосконалення професійної діяльності студентів-заочників” (аспірантка **О.В. Бугославська**), “Я-концепція у структурі самосвідомості людини” (аспірантка **У.В. Кирєєва**), “Відповідальність як філософсько-психологічна проблема та її методологічний аналіз” (аспірантка **В.А. Свєчарєвська**), “Оптимізуєчий вплив засобів соціально-психологічного клімату на психічні стани людини” (аспірантка **Т.Д. Шаліна**), “Психοінструментальне питання у психології як наукова проблема” (к. психол. н. **А.Н. Гіряк**).

Друга методологічна сесія відбулася 27–29 березня 2008 року в РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” за участю співробітників НДЦ інноваційно-психологічних досліджень і викладачів та студентів кафедри психології. Проблема теми сесії була такою: “*Типологічний підхід у сучасній соціогуманітарній науці: стан розробки і перспективи застосування*”. Її мета – проблемно-мислєдїяльне обґрунтування винятково конструктивного значення типологічного підходу у здійсненні професійного методологування і розвитку соціогуманітарної науки загалом, а також новаторсько-результативне підтвердження його широких пояснювальних, проектних і діяльно-рефлексивних можливостей. **Завдання** окреслювали триаспектне домагання:

1) актуалізувати панорамну картину типологічного підходу як логіко-методологічну систему змістових і формальних вимірів професійного методологування;

2) аргументувати широкі пізнавально-рефлексивні можливості базових мислесхем, створених за принципом кватерності, в контексті зrealізування вимог типологічного підходу;

3) наповнити проблемно-модульну методологічну діяльність учасників процедурами, засобами і моделями критеріального типологування і категоріального аналізування.

У вітальному слові перший проректор університету, доктор педагогічних наук, професор **М.Я. Ігнатенко** наголосив на унікальності наукової школи проф. Анатолія Фурмана, котра з початку 90-х років минулого століття є флагманом реальних інноваційних перетво-

рень не лише у сфері національної освіти, а й соціо-гуманітарної освіти та української культури. Так, має бути всіляко підтримана модульно-розвивальна система організації навчання як якісно нова освітня модель школи майбутнього, що реалізує принципи і закономірності не процесу засвоєння учнями чи студентами наукових знань, а паритетної освітньої співдіяльності наставника і наступників, котра здійснюється циклічно – від освоєння знань до практичного оволодіння нормами, потім обстоювання внутрішньо прийнятих цінностей й, нарешті, до самопродукування психодуховних форм істини, добра, краси, свободи, відповідальності. У результаті проходження кожним учнем (студентом) серії таких циклів змістовно-розвивальної взаємодії він стається і як суб'єкт соціально прийнятної поведінки, і як особистість низки значущих для нього діяльностей, і як індивідуальність вартісних учинків й осмислених актив-діянь, і як універсум самотворення своєї позитивної Я-концепції та духовного Я зокрема.

Головна доповідь була виголошена проф. А.В. Фурманом і змістовно конкретизувала загальну тему сесії *“Значення і зміст типологічного підходу у системі професійного методологування”*. Зокрема, доповідь зупинилася на з'ясуванні основних умов зреалізування процедури типологізації як логіко-методологічної цілісності (відкриття мінімуму сутнісних ознак, мислення ва організація цих ознак як “цілісного підґрунтя”, розробка ідеалізованої моделі, обов'язкове задіяння особистості дослідника як суб'єкта пізнання і вчиняння), дав покомпонентну характеристику типологічного методу як взаємодоповнення генералізаційного принципу, алгоритмічності, спрямованості і проєктивності впорядкування всього багатоманіття форм типологічних процедур, обґрунтував класичну (3+1) і некласичну (3+1=1) версії принципу кватерності як універсального архетипу (К.Г. Юнг), що за професійного методологування становить матеріал і водночас надійний інструмент ефективної методологічної роботи, результатом якої може бути не лише одинична чи бінарна мислесхема, а й типологічна таблиця, категорійна матриця чи багатопараметрична план-карта дослідження. Підсумком низки здійснених рефлексивних узагальнень стало твердження, що *“типологічний підхід як логіко-методологічна система змістових і формальних вимірів професійного методологування постає насамперед як система взаємоузгоджених категорій, котрим властива своя специфіка, але у єдиному форматі цілісності їх усталених різномірних зв'язків, таксономічних організованостей, перехідних концептуальних сутностей і форм, неявних взаємозалежностей та значеннєвих інтерпретацій”*. Отож *“незаперечними є винятково широкі можливості цього підходу як точного й ефективного арсеналу засобів організації мислення,*

діяльності, мислєдіяльності і профметодологування. А це означає, що він активізує не тільки різні рівні конкретно-ситуативного методологування – від аналізу, рефлексії і розуміння до повноцінної методологічної роботи-діяльності, а й відвертає людське життя від хаосу, марноти та неорганізованості, впорядковуючи й урівноважуючи його зовнішні і внутрішні модуси, колективні та індивідуальні формовияви, актуальні і потенційні інтенції-дії, врешті-решт реальний простір і час соціального та особистого самореалізування кожного і як суб'єкта, і як особистості, і як індивідуальності, і як універсума” (А.В. Фурман, 2008, с. 132, 133).

Вищенаведені цитати – це всього лише окремі смислові штрихи із ґрунтового монографічного дослідження Анатолія Васильовича Фурмана *“Ідея професійного методологування”* (Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.), що було презентоване учасникам методологічної сесії як **третя дослідницька програма авторської наукової школи**, котра реалізуватиметься в найближчі 8–10 років. Важливо те, що монографія уперше змістовно аргументує ідею професійного методологування, яка не лише переосмислює досвід системно-мислєдіяльнісної методології, а й створює підґрунтя нового методологічного напрямку – **вітакультурної методології**. У ній поетапно розкриваються принципи, умови і засоби, рівні, критерії і схематизми самоорганізації кожним дослідником чи управлінцем власної рефлексивної мислєдіяльності та профметодологування як складноінтегрованих форм вітакультурного утвердження зрілої методологічної роботи.

На другій сесії було виголошено й методологічно опрацьовано 12 доповідей, створено 6 нових мислєсхем та 2 таблиці, а у підсумку кожен учасник збагатив свій досвід теоретико-рефлексивним і культуротворчим змістом спрямованої колективної мислєдіяльності, а також індивідуально усвідомленими виходами-проєкціями на “площину чистого мислення”, що наочно підтвердили запропоновані схеми, графіки, моделі, таблиці. Наведемо теми доповідей: *“Технологія створення Mind Map та їх використання у навчальному процесі”* (к. біол. н., доц. Є.Ю. Бруннер), *“Громадянська відповідальність як соціально-психологічна проблема”* (к. психол. н., ст. наук. сп., доц. О.Є. Гуменюк), *“Типологія навчальних завдань як структурно-функціональних компонентів модульно-розвивального підручника”* (к. психол. н. А.Н. Грняк), *“Соціально-психологічні концепції сім'ї як теоретичне підґрунтя її вивчення”* (к. психол. н. О.Б. Мартишок), *“Професійне спілкування як об'єкт методологічного аналізу”* (к. пед. н. О.І. Куліш), *“Цілепокладання як теоретичний конструкт психології свідомості”* (к. психол. н., доц. В.Т. Григорова), *“Проблема створення категоріальної матриці рефлексії як сфери мислєдіяльності”* (викладач Я.М. Бугерко),

“Змістові центри міждисциплінарного дослідження навчально-книжкових комплексів для ВНЗ” (аспірантка Г.С. Гіряк), “Методологічне обґрунтування психологічної структури самосвідомості особистості” (аспірантка С.В. Кучеренко), “Мотивація вдосконалення професійної діяльності як предмет типологізації” (аспірантка О.В. Бугославська), “Я-концепція особистості як теоретичний конструкт” (аспірантка У.В. Киресва), “Відповідальність як теоретичний конструкт сучасної персонології” (аспірантка В.А. Свечаревська).

Третя методологічна сесія проходила 24–25 червня в актовому залі РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” не лише за участі професорсько-викладацького складу кафедри психології, магістрів факультету педагогіки і психології, а й студентів та викладачів Вищої школи психології м. Рига (за Програмою Темпус-Тасіс). Проблемна тема сесії: *“Школа психологічної мислєдїяльності як практика професійного методологування”*; мета – модулювання комплексної мислєдїяльності та групової мислєкомунікації на психологічному і соціогуманітарному матеріалі, а також діяльнісно-ігрове входження кожного учасника у поле тематичного методологування; **завдання** :

- 1) задіяти учасників сесії до проблемно-модульної мислєдїяльності психологічного змісту;
- 2) освоїти алгоритм створення основних засобів професійного методологування – мислєсхем, категоріальних матриць, методологічних моделей і план-карт дослідження;
- 3) збагатити методологію психологічного дослідження новими засобами, методологемами і процедурами аналізування.

У вітальному слові проректор з наукової роботи РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), кандидат психологічних наук, доцент О.Ю. Пономарьова, схвалюючи й аргументуючи високий рівень постановки науково-дослідницької роботи в університеті, підкреслила неодноразово висловлену думку про вирішальну роль академічної науки у підготовці фахівців, котрі вільно оперують як обсяжними теоретичними знаннями, так і відповідними уміннями, нормами і цінностями, що у взаємодоповненні гарантують психологу, педагогу чи соціальному працівнику високу професійну компетентність. Ось чому не практицизм у підготовці фахівців-гуманітаріїв, а їх висока академічна грамотність помножена на добре освоєні форми практикування (тренінги, ігри, психокорекція тощо) дають вагомий позитивний результат.

На третій методологічній сесії розлогу наукову доповідь виголосив *Гість університету*, доктор психологічних наук, провідний спеціаліст науково-дослідницької лабораторії громадської безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх

справ **Самойлов Олександр Єжєвич**. Її тема: *“Діалогіка об’єктивації проти логіки обґрунтування”*. Діалогіка, як відомо, – це філософське вчення про діалог (Г.Я. Буш та ін.), що розкриває його архітектоніку, структуру, форми, рівні здійснення, типи, логіку та динаміку виникнення, розгортання, функціонування, зникнення. Аристотель, наголосив на початку виступу доповідач, обстоював тепер загальноприйняте: всі думки – силіогізми, а нелогічні думки – антиномії. Тому будь-яка логічна форма є обмеженою, тоді як людська думка – безмежна. До того ж мислення розвивається через суперечності, котрі оголюють зміст і форми того, що мислиться. Причому магістральний шлях мислення пролягає через суперечність між теоретичним та емпіричним у сфері людського пізнання, причому як самоорганізованого (професійний науковець, експериментатор чи мислитель), так і соціально спрямованого (учень, студент, слухач, підлеглий). Діалог між формою і змістом мислимого, зауважив Олександр Єжєвич, – це і є механізм збагаченого розвитку мислення, основним матеріалом якого можуть бути ідеї (Платон, Фіхте), апорії (Аристотель), теза – антитеза – синтез (Г. Гегель), тріадні та четвертинні умовиводи. У будь-якому разі парадоксальність виводиться із суперечностей сутності (див. детально *Самойлов А.Е. Психологія парадоксального мислення или прогностический диалог теории с эмпирией: Монография. – Днепропетровск, 2007. – 185 с.*). При цьому доповідач продемонстрував логічні інваріанти діалогу між Теоретиком та Інтуїтивістом, за яких: а) метафора є мислення, б) мислення – іронія і в) перехідна ступінь пізнання й одночасно (за певних умов) г) парадокс.

Головну доповідь на тему *“Психологія як наука, навчальна дисципліна, професійна практика і сфера мислєдїяльності”* виголосив засновник чинної наукової школи проф. А.В. Фурман. Насамперед промовець зауважив, що з позицій методологічного підходу є підстави виокремити принаймні п’ять рівнів або модусів функціонування психології як вітакультурної реальності: 1) *філософська психологія*, що висвітлює межові (вічні) проблеми людського буття, пізнає універсальні форми постання психодуховної атрибутивності, осмислює діяння психоенергетичних сутностей, у тому числі Бога як Абсолюта; 2) *теоретична психологія*, що виявляє та пояснює ідеальні та ідеалізовані психодуховні об’єкти, феномени колективної психіки та індивідуальний світ Я людини; 3) *прикладна психологія*, що обґрунтовує системно-перетворювальну діяльність, яка спрямована на моделювання реальних психологічних об’єктів та утворює локальні теорії, концепції, моделі, а також пояснює окремі формовияви психічного, суб’єктного, духовного; 4) *практична психологія*, а точніше різні форми професійного психологічного

практикування, передусім – це фахова психотехнічна робота з реальними явищами конкретної цілераціональної і соціальної практики людської життєдіяльності у певній соціокультурній (ковітальній) ситуації; 5) *актуалізований психодуховний досвід* як спонтанно-вітальне виявлення і формофункціонування психодуховних процесів, станів, властивостей і тенденцій, котрі наявні на рівнях індивідуального, групового чи масового суб'єктів, особистостей, індивідуальностей, універсумів (див. *Фурман А.В.* Ідея професійного методологування: Монографія. – Ялта-Тернопіль, 2008. – С. 171–181).

У подальшому виступі Анатолій Васильович докладно схарактеризував методологічне підґрунтя розмежування психології на чотири сфери-іпостасі, яке сутнісно полягає у виокремленні чотирьох типів наукової раціональності (класична, некласична, посткласична, постнекласична) і відповідних їй типів філософування. Зокрема:

– з позицій *класичної раціональності* психологія – це соціогуманітарна наука, що вивчає психіку людини з допомогою системи категорій і понять, котра виявляється у формах психічних процесів, станів, властивостей і тенденцій;

– з позицій *некласичної раціональності* психологія – це наукова дисципліна, що виробляє проблеми, принципи, закономірності і механізми функціонування та розвитку психіки тварин і людини у їх взаємодії із зовнішнім світом;

– з позицій *посткласичної раціональності* психологія – це будь-яка (буденна чи професійна) психологічна практика людини стосовно пізнання і перетворення нею світу, взаємостосунків з іншими людьми і собою самою, тобто психодуховна робота на різних, взаємозалежних і водночас самодостатніх, рівнях психологування – філософському, теоретичному, методологічному, проєктному, оргтехнологічному, експериментальному, методичному та суто практичному (психокорекція, психотерапія тощо);

– з позицій *постнекласичної раціональності* психологія – це “особлива сфера мислєдіяльності, котра сутнісно обіймає увесь універсум життєдіяльності, увесь соціум із багатоманіття наукових предметів і різновидів технік – антропотехнік, психотехнік, культуротехнік і цілу низку практик, які ми розвиваємо, зокрема практик “комунікації” і “взаємодії”” (*Щедровицький Г.* Методологічна організація сфери психології // Психологія і суспільство. – 2000. – №2. – С. 7); це також будь-який “Я”, “Ми”, “Над-Я” чи “Над-Ми” центрований психодуховний світ, що іманентно охоплює набір образів суб'єктивної реальності, а саме людину як індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума.

Під час роботи третьої сесії було виголошено та обго-

ворено 8 доповідей, створено шість нових мислєсхем та 2 методологічні моделі, що збагатили інноваційний формат засобів не лише наукової школи, а й соціогуманітарної науки загалом. Тематично картина виявилася такою: “Методологічна план-карта дослідження інноваційно-психологічного клімату організації” (к. психол. н, ст. наук. сп., доц. **О.Є. Гуменик**), “Психоінструментальне питання і способи його розв'язання у психології” (к. психол. н. **А.Н. Гіряк**), “Методологія дослідження цілепокладання в учбовій діяльності” (к. психол. н., доц. **В.Т. Григорова**), “Методологія дослідження спілкування як соціально-психологічного феномена” (к. пед. н. **О.І. Куліш**), “Методологічний потенціал герменевтики у психології” (аспірантка **Г.С. Гіряк**), “Методологічні моделі дослідження самосвідомості людини” (аспірантка **С.В. Кучеренко**), “Методологія дослідження мотивації вдосконалення професійної діяльності студентів-заочників” (аспірантка **О.В. Бугославська**), “Методологічні засади психологічного пізнання Я-концепції людини” (аспірантка **У.В. Кирєєва**).

Четверта методологічна сесія відбулася 4–6 березня 2009 року на Юридичному факультеті Тернопільського національного економічного університету за темою “*Наукова школа як колективний суб'єкт творчості і професійного методологування*”. Її мета – здійснення групової методологічної рефлексії проблем, тенденцій і перспектив розвитку наукових шкіл соціогуманітарного спрямування та проблемно-модульне задіяння кожного учасника до інтенсивної мислєкомунікації і тематичного методологування; **завдання:** 1) обґрунтувати типи наукових шкіл в історії людства, їх структуру та умови ефективного розвитку в соціогуманітарній сфері суспільства; 2) задіяти учасників сесії до інтенсивної проблемно-модульної мислєкомунікації, до взаємоактуалізації критичної і творчої тематизованих та упредметнених змістів; 3) збагатити професійне методологування засобами і процедурами різних рівнів зреалізування методологічної роботи – філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, тематичного.

У вітальному слові декан юридичного факультету ТНЕУ, кандидат юридичних наук, доцент **Возний Володимир Іванович** висловив задоволення із приводу науково-освітньої підтримки факультету в особі *кафедри соціальної роботи* як колективного суб'єкта високопрофесійної діяльності. Річ у тім, що зазначена кафедра є випусковою за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями (бакалавр, спеціаліст, магістр), а наукова школа завідувача, проф. А.В. Фурмана, відома не лише в Україні, а й за її межами. Природно, що деканат підтримує чинне інноваційне починання – систематичне проведення професорсько-викладацьким складом кафедри і співробітниками НДІ

методології та економіки вищої освіти кількадесятих методологічних сесій, котрі дають змогу кожному рефлексивно відпрацювати способи постановки та розв'язання актуальних наукових і суспільних проблем, збагатити ментальний досвід та особисту світоглядну картину знаннями, образами, мислесхемами, значеннями, смислами.

Головна доповідь лідера наукової школи **Фурмана Анатолія Васильовича** була присвячена тематичному висвітленню передумов, чинників, онтологічних вимірів, завдань і складових ефективної діяльності наукової школи як унікальної соціокультурної організованості, котра розробляє оригінальну дослідницьку програму і зrealizовує її шляхом створення самобутніх парадигматики, категоріального ладу, моделі навчання молодих науковців, благодатного організаційно-психологічного клімату для творчої самореалізації кожного в єдиній команді, що й приводить до відкриття якісно нових знань (принципи, закономірності, концепції, теорії, методи). Зокрема, до базових умов продуктивного функціонування школи, як наголошувалося в доповіді, слушно віднести наявність: 1) визнаного неформального лідера, 2) науково-дослідницького інституту або центру, експериментальної лабораторії, 3) освітнього підрозділу або навчально-виховного закладу (наприклад, кафедри, аспірантури або докторантури), 4) систематичних методологічних семінарів і сесій, у яких беруть участь усі представники школи (лідер, наступники, учні, прибічники), 5) періодичного видання (здебільшого наукового журналу) як своєрідної візитівки школи. Доповідач детально охарактеризував бінарні складові змістової діяльності будь-якої інституціолізованої наукової школи, а саме її внутрішнє коло: категорії – проблеми – пояснювальні принципи – концепти, і зовнішнє: об'єкт вивчення – предмет дослідження – метод – теорія, у тому числі гіпотези й концепції – категоріальний лад як інваріантне ядро чітко упредметненої теоретичної системи чи науки загалом. Відтак ієрархія складових, з якою, у предметно-логічному змістовому наповненні, працює конкретна наукова школа, нагадує мотрійку, серцевину складових котрої становить самобуття – оригінальна, повновагома і цілісна – категоріальна мережа. За цим критерієм **Анатолій Васильович** аргументував виокремлення трьох типів наукових шкіл (науково-дисциплінарна, науково-освітня і школа як дослідницький колектив) й описав характерні риси-особливості школи Четвертого покоління (надійний теоретико-методологічний та філософський фундамент; зріла науково-дослідницька програма, що взаємопоеднує теорію, методологію, технологію та експериментальну практику; набір різних форм і засобів практикування та ін.). Саме до виконання цих складних вимог в останні роки й приступив науковий

колектив, який нині зібрався на чергову методологічну сесію.

Заслухано та обговорено 17 доповідей, у тому числі – викладачів – 11 осіб, наукових співробітників – 3 і магістрів – 3. Доповідачами запропоновано 5 нових мислесхем, 2 потребують доопрацювання, 2 нових моделі та ще стільки ж мають бути вдосконалені, а також під час колективної мислєдїяльностї створено 4 оригінальних мислєсхем. За критерієм інтелектуального внеску в скарбницю професійного методологування маємо таку картину (див. *табл.*).

У підсумку роботи Четвертої методологічної сесії сформульовані такі **висновки та пропозиції**:

1. Чинна наукова школа досягла переднього краю розвитку соціогуманітарної науки не лише в теоретичному осмисленні її здобутків, а й методологічному (К. Поппер, І. Лакатос, П. Фейєрабенд, М. Вебер, Г.П. Щєдровицький та ін.). Так, методологічно аргументовані тези:

а) соціогуманітарна наука не має підстав копіювати логіку та закономірності розвитку природничих наук, адже це збіднює її інтерпретаційний формат, спричинює невинправдану редукацію ціннісно-сміслових, психодуховних та вітакультурних феноменів і данностей;

б) соціогуманітарна наука, діалектично поєднуючи об'єктивність і суб'єктивність, логіку і розуміння, мислення і діяльність, володіє своїм позитивом конструктивного перетворення, а точніше якісного удосконалення соціогуманітарного знання (принцип його психокультурної фільтрації, перегляду та очищення);

в) в ідеї та програмі професійного методологування соціогуманітарна наука отримує нову методологію, що є містком між філософією, з одного боку, і практикою суспільного життя-продукування – з іншого (теорія – проектування – практика (технологія) та філософія (у т. ч. методологія) – методологування – методика);

г) вищезазначені чинники уможливають виникнення у найближчє десятиліття школи Четвертого покоління.

2. До 30 травня 2009 року всім доповідачам подати тези або статті до альманаху “Вітакультурний млин” та журналу “Психологія і суспільство”.

3. Визнати коефіцієнт корисної дії Четвертої методологічної сесії 70%. Запропонувати всім доповідачам до 25 серпня 2009 року визначитися у професійному долученні до виконання науково-дослідницької програми зазначеної наукової школи.

4. Недоліками у роботі методологічної сесії є два моменти – неадекватне ставлення до роботи сесії окремих викладачів та їх фрагментарна участь у засіданнях.

5. Визначити тему наступної, П'ятої методологічної сесії “Світоглядні універсалії як інструмент професійного методологування”. Орієнтовна дата про-

Таблиця

*Продукти професійного методологування,
презентовані викладачами та науковими співробітниками та здобуті
під час роботи Четвертої методологічної сесії (м. Тернопіль, 4–6 березня 2009 року)*

№ п/п	ПІБ доповідача, наукова ступінь, вчене звання	Назва продукту	Мислесхеми		Моделі	
			Запро- поновані	Здо- буті	Запро- поновані	Здо- буті
1	Фурман А.В., д. психол. н., проф.	Наукова школа як ресурс розвитку соціогуманітарного знання	1	-	1	-
2	Морщакова О.С., к. філос. н., доцент	Проблема істинності у соціогуманітарному знанні	1	-	-	-
3	Мельничук І.М., к. п. н., доц.	Сутність концепції інтерактивного навчання	-	-	-	-
4	Ревасевич І.С., к. психол. н., доц.	Система основоположних категорій психокультури економіки у контексті вітакультурної методології	-	1	-	-
5	Надвинична Т.Л., ст. наук. співр.	Модель повного функціонального циклу модульно-розвивального процесу як система навчальних задач	-	-	1	-
6	Бамбурак Н.М., викл.	Самовдосконалення соціального працівника як методологічна проблема	0,5	-	-	-
7	Бригадир М.Б., к. психол. н., доц.	Категоріальна матриця наукового проектування	-	-	0,5	-
8	Біскуп В.С., викл., аспірант	Методологічна рефлексія поняття про соціальний механізм	-	-	0,5	-
9	Ребуха Л.З., к. психол. н., доц.	Генезис категорії “соціогуманітарна експертиза”	1	1	-	-
10	Литвин А.П., к. соціол. н., доц.	Гроші як соціальний ресурс	1	1	-	-
11	Кравчук М.В., к. ю. н., доц.	Складові права як світоглядні універсалії	-	1	-	-
12	Кубасєвський М.К., к. філос. н., доцент	Принцип впорядкування національної ідентичності	1	-	-	-
13	Яковичин Р.Я., к. п. н., доц.	Методологічні засади морального виховання	-	-	-	-
14	Москаль Ю.В., наук. співр.	Сутнісна трансформація освітніх парадигм в епоху Інтернет-глобалізації	0,5	-	-	-

ведення – 26–28 серпня ц. р. Індивідуальні теми доповідей подати до 26.05.2009 року.

Помітним штрихом у заходах Дев'ятого зібрання авторської школи проф. А.В. Фурмана став регіональний науково-практичний семінар керівників закладів освіти та заступників директорів з навчально-виховної роботи Тальнівського району, що відбувся 24–26 березня у рідному селі Анатолія Васильовича Кривих Колінах за сприяння іншого відомого односельця – бізнесмена, мецената й патріота рідної землі, доктора економічних наук, професора, шеф-редактора журналу

“Психологія і суспільство” **Мовчана Володимира Петровича** (див. наступний номер журналу).

Своєрідним заключним акордом Дев'ятого зібрання стала доповідь засновника школи, що виголошена 15 травня 2009 року у стінах ліцею №157 м. Києва перед учасниками Всеукраїнського семінару. Її тема: “*Методологічний портрет наукової школи Четвертого покоління*”, мета – узагальнити напрацювання в кількох напрямках:

1) яким насправді є соціогуманітарне знання порівняно із природничим?;

2) чи існує реальна альтернатива науковій школі

як неформальній творчій групі інтелектуалів, а відтак і як мікросоціальному осередку розвитку сучасної науки?

3) якою має бути наукова школа нового (Четвертого) покоління, зважаючи на тенденції розвитку культури, соціуму і науки як специфічних ресурсів життєдіяльності людини?

Відповідь на перше запитання, що розлого артикульована доповідачем, полягала не просто в констатації факту якісної відмінності двох типів знань – природничого і соціогуманітарного, а в методологічному обґрунтуванні альтернативних способів добування цих знань як істинно наукових. Так, перше виробляється шляхом підсумовування нових знань до раніше здобутих в історії людства, тобто має місце механічне додавання нового до вже відомого, тому прогрес тут відбувається через нескінченне занурення дослідників у власний предмет пізнання. Щодо соціогуманітарного знання, то у цьому разі ґносеологічна панорама є сутнісно іншою: воно здобувається завдяки майже безперервній реорганізації напрацьованих передовими представниками людства знань, звісно, виходячи із нових соціокультурних реалій і суспільних завдань. Інакше кажучи, тут прогрес магістрально пов'язаний із урізноманітненням поглядів, принципів, ідей, канонів й у підсумку – світоглядних універсалій та онтологічних картин. Звідси природною видається безперервна суб'єктивно-мисленнєва фільтрація соціогуманітарного знання на нових, головню філософських, методологічних чи парадигмальних, засадах.

Друге питання, як зауважив Анатолій Васильович, здавалося б, давно вирішене, причому негативно: на переконання Френсіса Бекона, а пізніше і Томаса Куна наукові школи – симптом незрілості науки, вони зникають із утвердженням загальноприйнятого взірця наукової діяльності і з'являються у період криз, так званих *наукових революцій* – розпаду деякого інтелектуального співтовариства, коли актуалізується боротьба між парадигмами. Але зазначене справді властиве генезису природничих наук і їх логіко-змістовому лоні фундаментального знання. Стосовно ж соціогуманітарного все відбувається по-іншому: тут психокультурна фільтрація знань ніколи не призупиняється, завжди наявна “тиха” або внутрішня революція в думках, поглядах, світобаченні загалом, тому наукові школи такого спрямування – це своєрідний барометр безперервного розвитку суспільствознавчого і людознавчого пізнання, яким, принаймні на сьогодні, немає альтернативи.

Для наукової школи Четвертого покоління, що, як каже А.В. Фурман, можна спрогнозувати з високою імовірністю, будуть притаманні такі засадничі ознаки: а) наявність повновагового філософського обґрунтування і надійного теоретико-методологічного фундаменту; б) науково-дослідницька програма у взаємодоповнення охоплюватиме теорію, методологію, технологію та експериментальну практику; в) відкриватиме і проводитиме у життя різні форми практикування (інтерактивні, на кшталт організаційно-діяльнісних ігор чи методологічних тренінгів); г) зреалізуватиметься багатоканальна проблемно-модульна мислєдіяльність і мислєкомунікація між лідером школи, його наступниками, учнями, прибічниками в актах і вчинках протидії широкому опонентському колу; д) створюватиме особливий інноваційно-психологічний клімат безперервної співтворчості, мисленнєвої самореалізації і самотворення позитивно-гармонійної Я-концепції кожного.

Насамкінець свого виступу Анатолій Васильович окреслив *головні напрямки* суспільно-методологічної діяльності наукової школи у найближчі роки. Що-найперше треба:

- 1) осмислити й обґрунтувати чотири інваріантних рівні взаємин Людини і Бога – від “і” до “є”;
- 2) перейти від ідеї професійного методологування до змісту, форм, засобів і процедур його здійснення;
- 3) продовжити наукову розробку інтегральних наукових дисциплін, передусім “Психокультура”, “Психодидактика”, “Освітологія”, “Теорія і практика громадянського суспільства” та ін.;
- 4) розширити та поглибити практику фундаментального соціально-психологічного експерименту із заміни класичної освітньої моделі на інноваційну, модульно-розвивальну;
- 5) наповнити конкретним змістом *ідею українотворення* через введення інноваційних змін у сфері науки, освіти, культури.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна з упевненістю констатувати розширення горизонтів як предметно-логічного і соціально-наукового контекстів розвитку наукової школи проф. А.В. Фурмана, так і суто методологічного та психокультурного.

Оксана ГУМЕНЮК,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
(м. Ялта–Тернопіль–Тальне–Київ)